

Det prekære arbejdsliv

– en indledning

Dette nummer af *Tidsskrift for Arbejdsliv* bærer temaet 'Det prekære arbejdsliv' og samler en række bidrag, der på forskellig vis beskæftiger sig med begrebet prekarisering set i forhold til den seneste udvikling på det danske arbejdsmarked. Begrebet prekarisering har sine rødder blandt franske sociologer tilbage i 1980'erne og er i de senere år ofte blevet anvendt som den overordnede overskrift for de debatter og særligt de problemstillinger, der er fulgt i kølvandet med opblomstringen af nye beskæftigelsesformer og måder at organisere arbejdet på tværs af de europæiske arbejdsmarkeder (Standing 2011; Keune 2013; Grimshaw m.fl. 2016).

Prekarisering er dog langt fra et entydigt begreb og blandt forskere, politikere og arbejdsmarkedets parter er der uenighed om, hvad, hvem og hvor, der reelt er tale om prekære løn og arbejdsforhold. Prekarisering defineres således forskelligt alt afhængig af hvilken teoretisk, metodisk og empirisk tilgang, der ligger til grund for de pågældende studier og analyser (Standing 2011; Kalleberg 2000; Grimshaw m.fl. 2016). De forskellige skillelinjer tyder på, at lønmodtagere kan være prekære på forskellige måder og i varierende grad. Dog er et fællestræk for mange studier og analyser om prekære løn og arbejdsvilkår, at de berørte lønmodtagere i højere grad står overfor usikre arbejdsvilkår i form af løse ansættelser som fx nul timerskontrakter, tidsbegrænsede kontrakter, vikarstillinger, freelancejobs mv. Dertil kommer, at de på

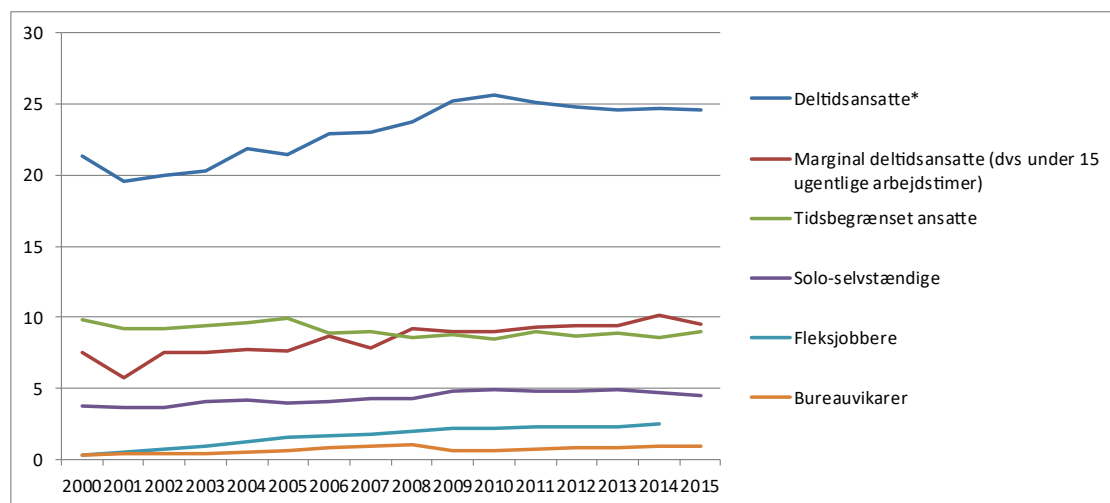
forskellig vis ofte oplever en øget risiko for lavere lønninger, begrænset adgang til sociale ydelser, øget arbejdspress ofte kombineret med en højere grad af ufrivillighed og jobusikkerhed (Larsen 2011; Rasmussen m.fl. 2016; Keune and Ramos Martin 2015).

Hvordan ser det ud med det prekære arbejdsliv i en dansk kontekst?

En række studier viser, at set i et komparativt perspektiv er andelen af såkaldte "prekære" lønmodtagere i Danmark relativt lavt, når andelen af fx løstansatte og såkaldte "working poor" – defineret som lønmodtagere med en indkomst på under 60% af medianindkomsten efter sociale ydelser - sammenlignes på tværs af de europæiske landegrænser (Bradshaw m.fl. 2016; Keune og Ramos Martin 2015). Således blev 5% af danske lønmodtagere betragtet som working poor i 2015 sammenlignet med EU-gennemsnittet (EU-27) på 10% (Eurostat, 2017). Ligeledes er antallet af danske lønmodtagere i vikarjobs, tidsbegrænsede stillinger, freelancere, deltidsjobs, herunder kontrakter med få ugentlige arbejdstimer relativt lavere end i mange andre europæiske lande (Larsen og Ilsøe, 2016; Scheuer 2011). I den sammenhæng fremstår den seneste danske udvikling i løse ansættelser og deltidsjobs relativt stabil uden de store udsving (se figur 1).

De seneste danske analyser vidner dog også om, at der er relativt store sektorforskelle på det danske arbejdsmarked, når det kommer til udbredelsen af forskellige former for løse ansættelser (Larsen og Ilsøe 2016).

Figur 1: Atypiske ansættelsesformer i henhold til andelen af beskæftigede 15-64-årige (procent), 2000–2015

Source: Eurostat (2015a)*; **Statistics Denmark (2015a); ***Statistics Denmark (2015b) ****Eurostat(2015b); *****Arbejdsmarkedsstyrelsen (2011; 2014); *****Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2009); Statistics Denmark (2015c).

Indenfor fx handel, rengøring, hotel og restauration er andelen af deltidsansættelser vokset markant siden 2008, hvoraf en større gruppe har ansættelseskontrakter på under 15 ugentlige arbejdstimer (Ilsø 2016; Larsen og Mailand 2014). Også inden for andre brancher som fx undervisningssektoren er antallet af fx tidsbegrænset stillinger i vækst, hvor 22% af lønmodtagerne var tidsbegrænset ansatte i 2016 mod 13% i 2002 (Eurostat 2017). Ligeledes har andre brancher oplevet vækst i fx vikarjobs, freelancejobs og i takt med at de digitale platforme vinder stadig større indpas i Danmark, ser vi også en stadig voksende gruppe af lønmodtagere, der sikrer dele af deres indkomstgrundlag via den type arbejdsopgaver, og som ikke på samme vis er omfattet af de regelsæt og goder, der gælder på det traditionelle overenskomstdækkede danske arbejdsmarked (Ilsø 2017; Madsen og Rasmussen 2017). Der er således en række danske lønmodtagere som i forskellig grad falder uden for den ellers så fintmaskede danske arbejdsmarkedsmodel med dens høje organisationsprocenter, udbredte overenskomstdækning og kollektive

goder. Netop den form for udfordringer gør, at prekarisering rummer en bred vifte af problemstillinger, der ikke kun retter sig mod den enkelte, men kan også få betydning for danske virksomheder, og den måde det danske arbejdsmarked og samfund er indrettet på, om end på forskellige måder og i varierende grad.

Der er således ingen tvivl om, at det danske arbejdsmarked er under forandring og rejser nye problemstillinger i takt med at nye beskæftigelsesformer og måder at organisere arbejdet på vinder indpas. Temareaktionen valgte derfor at søge efter bidrag, der kunne formidle aktuel forskning om det danske arbejdsmarked og udviklingen i prekarisering af løn og arbejdsvilkår. Yderligere har vi søgt efter bidrag, der kunne beskrive og analysere grundvilkår og udviklingstræk bag det prekære arbejdsliv. Temareaktionen havde en særlig interesse i at få belyst og diskuteret prekarisering på det danske arbejdsmarked, og særligt hvordan prekarisering opfattes og håndteres. Temanummeret rummer derfor fire artikler og en kronik, der på forskellig vis adresse-

rer de udfordringer og problemstillinger, som prekarisering skaber for den enkelte lønmodtager og arbejdsgiver, den danske arbejdsmarkedsmodel og velfærdsstaten generelt. Derudover indeholder temanummeret en artikel uden for tema.

Første artikel er skrevet af Michael Hviid Jacobsen & Anders Petersen. I artiklen "fag nye arbejdsliv? – set gennem fire fremtrædende kritisk-sociologiske samtidsdiagnoser" indkredses, hvordan det moderne arbejdsliv er blevet karakteriseret og fremstillet i fire fremtrædende kritisk-sociologiske samtidsdiagnoser: Den første er "Fleksibiliseringsdiagnosen" repræsenteret ved for eksempel teorier af Richard Sennett. Den anden er "Brasilianiserings- og balkaniseringsdiagnosen", som den er beskrevet af fx Ulrich Beck og Zygmunt Bauman. Den tredje er "Kommercialiseringsdiagnosen", der er forbundet primært med arbejdet fra Arlie R. Hochschild. Endelig peges på "Prekariseringsdiagnosen" som bl.a., Guy Standing repræsenterer. Hver af disse diagnoser giver vigtig begrebsmæssig og analytisk ammunition til en gennemgående kritik af vilkåret for det moderne arbejdsliv. I slutningen af artiklen diskuterer forfatterne fordele og ulemper ved disse diagnoser og konkluderer, at selv om de faktisk er nyttige i at pege på nogle af de indlysende samt skjulte ulemper, som er i moderne arbejdsliv, bør vi også være på vagt og forholde os kritisk til diagnosernes rækkevidde i en dansk kontekst.

Artikel nummer 2 bærer titlen "Uden sikkerhedsnet. Prekarisering blandt unge på kanten af arbejdslivet" og er skrevet af en forfattergruppe fra Center for Ungdomsforskning på Aalborg Universitet, Arbejdsmedicinsk klinik i Herning og Det Nationale Forskningscenter for Arbejds miljø. Her er det ikke så meget typen af beskæftigelse (fx deltidsarbejde eller vikaransættelse), der

sættes fokus på, men i stedet gruppen af unge arbejdstagere som en potentiel prekær gruppe på det danske arbejdsmarked. Med afsæt i tre etnografiske fortællinger om tre unge menneskers arbejdsliv fra to kvalitative forskningsprojekter undersøger forfatterne, hvad det er for usikkerheder, de unge oplever i deres arbejde, og hvordan disse usikkerheder bliver medkonstituerende for deres subjektiveringsprocesser. Forfatterne peger på, at tre former for usikkerheder går på tværs af de tre etnografiske fortællinger. For det første oplever de unge at være en let erstattelig arbejdskraft. For det andet sker der en individualisering, hvor de unge er nødsagede til at finde individuelle løsninger på den usikkerhed, der præger deres arbejdsforhold, og for det tredje er der en høj grad af kortsigtethed i det arbejde, de varetager. Disse tre faktorer griber ind i den måde, de unge opfatter dem selv på og vanskeliggør de unges bestræbelser på at etablere sig som selvstændige voksne. Forfatterne peger også på, at den usikkerhed, de unge oplever i deres arbejdsliv i ungdommen, kan have langsigtede konsekvenser i den forstand, at usikkerhederne kan følge med dem ind i deres voksne arbejdsliv og medvirke til at skabe en mere prekær livssituation.

Artikel nummer 3 er skrevet af Per Kongshøj Madsen og Stine Rasmussen og bærer titlen "Platformsøkonomien og prekariatet". Artiklen tager fat på et relativt underbelyst område inden for dansk arbejdsmarkedsforskning i og med, at forfatterne søger at indkredse og beskrive de løn og arbejdsvilkår, der præger arbejdsmarkedet inden for den fremvoksende platformsøkonomi i Danmark. Derudover diskuterer Per Kongshøj Madsen og Stine Rasmussen med udgangspunkt i Guy Standings begreb "Prekariatet", de udfordringer, som platformsøkonomien skaber for reguleringen af løn og arbejdsvilkår på det danske

arbejdsmarked, i og med platformsøkonomien medbringer nye og ofte mere usikre ansættelsesformer. I den forbindelse indtager og analyserer forfatterne også arbejdsmarkedets parterers perspektiver og politiske strategier i forhold til håndteringen af platformsøkonomiens udfordringer.

Artikel nummer 4 bærer titlen "Prekarisering og ny dansk skønlitteratur – prekært arbejdsliv i Helle Helles roman, Ned til hundene". Artiklen er skrevet af Peter Simonsen, som er professor i europæisk litteratur og på en måde er på "udebane" i et samfundsvidenskabeligt tidsskrift som *Arbejdsliv*. Simonsens bidrag er dog tankevækkende og fremanalyserer på bedste vis, hvordan det prekære arbejdsliv opleves og bl.a. gengives i aktuel dansk skønlitteratur. Med udgangspunkt i Helle Helles roman "Ned til hundene" illustrerer Simonsen, hvordan leveforhold, hverdagsliv og arbejdsliv kan opleves for mennesker, som er ramt af prekariseringen. Der peges på, at der er tale om en prekær narration, som er en særlig måde at fortælle på, der viser usikkerheden i forhold til sig selv og omverdenen. Analyserne af de skønlitterære tekster kan derfor give en særlig indsigt i det at være sårbar og udsat og viser at litteraturen også kan kaste lys over, hvordan prekarisering opleves og håndteres.

Uden for tema bringer vi desuden artiklen "Kerneopgaven på dagsordenen- konstruktive eller vildfarne processer". Artiklen er skrevet af Maja Sasser og Ole Sørensen. De beskæftiger sig med, hvordan værktøjer og metoder, der er udviklet til at skabe fokus på kerneopgaven med henblik på at forbedre samarbejde og arbejdsmiljø, virker i praksis. Med udgangspunkt i deltagerobservationer i dialogseminaret om kerneopgaven belyser de, hvordan denne tilgang understøtter etableringen af en fælles handlingshorisont,

og diskuterer med baggrund i blandt andet Karl Weick samt Argyris & Schön, hvordan man kan forstå etablering af individuelle og kollektive handlehorisonter. De sætter således spørgsmålstegn ved de potentialer, som kernopgavebegrebet har for at skabe de positive forandringer, som det lover.

Kronik

Kronikken er skrevet af Helge Hvid og titlen er "Deleøkonomi – prekær eller alternativ". I kronikken beskæftiger Hvid sig med en analyse af det prekære arbejdsliv og diskuterer, hvordan vi skal læse bl.a. Standings analyser. Ifølge Guy Standing (2011 og 2014) er denne udvikling både en trussel og en mulighed. Man kan pege på en række negative konsekvenser af prekære arbejdsforhold: Indkomsten bliver lav og uforudsigelig, de sociale relationer knyttet til arbejdet bliver midlertidige og svage. Magtbalancen mellem arbejdsgiver og lønmodtagere ændrer sig til fordel for arbejdsgiverne. De etablerede velfærdsordninger skaber ingen beskyttelse for mennesker med prekære ansættelsesforhold.

På den anden side kan man forestille sig, at de prekære arbejdsforhold vil ændre lønarbejdets centrale betydning i det moderne samfund. En anden vej kan blive, at lønarbejdere med prekære ansættelsesforhold måske vil udvikle sig til mere selvstændige producenter med stærkere tilknytning til faglige netværk end til virksomhederne. Og denne udvikling af prekariatet kan derved medvirke til, at vi får et samfund af producenter i stedet for et samfund af lønarbejdere. Hvid forsøger at vise og diskutere begge perspektiver i kronikken.

God læselyst.

*Stine Rasmussen, Trine P. Larsen
& Pernille Tanggaard Andersen*

REFERENCER

- Arbejdsmarkedsstyrelsen (2011): *Fleksjob, Nøgletal, Databank*, København, Arbejdsmarkedsstyrelsen.
- Arbejdsmarkedsstyrelsen (2014): *Fleksjob, Nøgletal, Databank*, København, Arbejdsmarkedsstyrelsen.
- Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2009): *Vikarbranchen i dyb krise*, København, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.
- Eurostat (2015a): *LFSA_epgais: Full-time and part-time employment by sex, age and occupation 2000-2014*, Brussels: Eurostat.
- Eurostat (2015b): *LFSA_epgais: Self-employment by sex, age and occupation (1 000) 2000-2014*, Brussels: Eurostat.
- Eurostat, (2017): *At risk of poverty rate by poverty threshold and most frequent activity in the previous year - EU-SILC survey*, Brussels: Eurostat.
- Grimshaw, Damien m.fl. (2016): *Reducing Precarious Work – Protective gaps and the role of social dialogue in Europe*, European Work and Employment Research Centre, Manchester, University of Manchester
- Ilsøe, Anna (2016): From living wage to living hours – the Nordic version of the working poor, *Labour and Industry*, 26 (1), pp. 40–57.
- Ilsøe, Anna (2017): Digitalizing service work – social partner responses in Denmark, Sweden and Germany, i *TRANSFER - European Review of Labour and Research*, 2017, 23(2).
- Kalleberg, Arne (2000): Nonstandard Employment relations: part-time, temporary and contract work, i *Annual Rev. Sociol.*, 2000, 26, 341-65.
- Keune, Maarten (2013): Trade union responses to Precarious work in Seven European countries, *International Journal of Labour Research*, 5 (1), 59-78.
- Keune, Martin og Nuria. E. Ramos Martin (2015): *BARSORIS overview report: precarious work, collective bargaining and European social dialogue in four sectors*, Amsterdam: AIAS.
- Kongshøj Madsen, Per og Stine Rasmussen (2017): *Platformsøkonomien og prekariatet*, *Tidsskrift for arbejdsliv*, 19 (1).
- Larsen, Trine P. red. (2011): *Insidere og outsiders – den danske models rækkevidde*, København, Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Larsen, Trine, P. og Anna Ilsøe, red. (2016): *Den danske model set udefra*, København, DJØF.
- Larsen, Trine P. og Mikkel Mailand (2014): *Bargaining for social rights in sectors (BARSORIS) – national report Denmark*, FAOS forskningsnotat no. 141, FAOS, Sociologisk Institut København.
- Rasmussen, Stine m.fl. (2016): *Reducing precarious work in Denmark through social dialogue. The case of Denmark (final report)*, Aalborg & København, Aalborg Universitet.
- Scheuer, Steen (2011): *Atypisk ansatte på det danske arbejdsmarked*, LO-dokumentation nr. 1, København: LO.
- Standing, Guy (2011): *The precariat. A new dangerous class*, London, Bloomsbury Academic.
- Statistics Denmark (2015a) *AKU500: Beskæftigede efter arbejdstid, alder og køn*, Copenhagen: Statistics Denmark.
- Statistics Denmark (2015b) *AKU601: Lønmodtagere efter køn, alder, kontrakt-længde og tid (15-64 årige)*, Copenhagen: Statistics Denmark.
- Statistics Denmark (2015c) *RAS: Lønmodtagere ansat som bureauvikarer (15-64 årige), særkørsel* by Statistics Denmark, Copenhagen: Statistics Denmark.